

عنوان: تحلیل محتوای کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی از نظر توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانیسیروس محمودی^۱ و شیرین عسکری^۲

اطلاعات مربوط به مقاله

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی از نظر توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی انجام شده است. جامعه آماری شامل کتاب‌های هدیه‌های آسمانی پایه دوم تا ششم (چاپ ۱۴۰۲) بوده است و با توجه به ماهیت موضوع تحقیق نمونه‌گیری انجام نشد و همه جامعه آماری بررسی گردید. ابزار پژوهش فهرست‌وارسی تحلیل محتوای محقق ساخته بود که برای تعیین روایی ابزار، از روش روایی صوری و محتوایی و برای تعیین پایایی از روش بازآزمایی استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که در کتاب‌های هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی به مؤلفه‌های «روابط بین فردی» با ۴۱۳ فراوانی (۴۰/۲ درصد)، «خودآگاهی هیجانی» با ۱۶۰ فراوانی (۱۵/۵ درصد)، «خرسندی» با ۸۸ فراوانی (۸/۶ درصد)، «مسئولیت پذیری» با ۸۵ فراوانی (۸/۳ درصد)، «خودشکوفایی» با ۵۸ فراوانی (۵/۶ درصد)، «حرمت خود» با ۴۶ فراوانی (۴/۵ درصد) بیشترین توجه شده و به مؤلفه‌های «خودپرازی» و «همدلی» هر کدام با ۲۹ فراوانی (۲/۸ درصد)، «تحمل فشار روانی» با ۲۶ فراوانی (۲/۵ درصد)، «کنترل تکانش» با ۲۲ فراوانی (۲/۱ درصد)، «خوش بینی» با ۱۹ فراوانی (۱/۸ درصد)، «واقع گرایی» با ۱۷ فراوانی (۱/۶ درصد)، «حل مسئله» با ۱۵ فراوانی (۱/۴ درصد)، «انعطاف پذیری» با ۱۰ فراوانی (۰/۹ درصد)، استقلال با ۹ فراوانی (۰/۸۷ درصد)، توجه کمتری شده است.

کلید واژگان
کتاب‌های درسی،
هوش هیجانی،
خودشکوفایی

^۱. گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران، mahudi.s@pnu.ac.ir^۲. آموزگار اداره ناحیه ۲ شیراز، فارس، ایران

مقدمه

هوش هیجانی ترکیب هیجان با شناخت یا هیجان با هوش است. پیشینه علمی هوش هیجانی به نظریه اجتماعی ثورندایک در سال ۱۹۲۰ بر می‌گردد. وی در دهه‌های ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ با نوشتن کتاب سه جلدی روان‌شناسی آموزشی، از هوش اجتماعی نام برده است (شریفی و آقایی، ۱۳۸۷، ص ۲۱۲). در سال ۱۹۸۵، بار-آن^۱ برای اولین بار اصطلاح هوش هیجانی را وضع کرد. وی بیان می‌کند پرسش من در ابتدا این بود که آیا عواملی وجود دارد که تعیین‌کننده توانایی یک شخص برای اثر بخش بودن در زندگی باشد؟ سپس دریافتیم که افراد می‌توانند هوش عمومی بالایی داشته باشند و در عین حال موفق نباشند (بار-آن، ۲۰۰۴). در سال ۱۹۹۰، نیز روان‌شناسی به نام سالووی، اصطلاح هوش هیجانی را برای بیان کیفیت و درک احساسات افراد، همدردی با احساسات دیگران و توانایی اداره مطلوب خلق و خو به کار برد. در حقیقت این هوش، مشتمل بر شناخت احساسات خویش و دیگران و استفاده از آن برای اتخاذ تصمیمات مناسب در زندگی است. به عبارتی دیگر، هوش هیجانی عاملی است که به هنگام شکست، در شخص انگیزه ایجاد می‌کند و منجر به برقراری رابطه خوب با مردم می‌شود (حسن‌زاده و ساداتی، ۱۳۸۸). هوش هیجانی در سی سال اخیر به عنوان یکی از مؤلفه‌های قطعی سازگاری هیجانی، سلامت شخصی، موفقیت در زندگی و روابط میان فردی در زمینه‌های مختلف زندگی روزانه شناخته شده است (پابلو و دسایر^۲، ۲۰۰۸). هوش هیجانی به عنوان یک مؤلفه مهم در ساختار شخصیتی انسان قرار می‌گیرد. انگیزش، شناخت، هیجان و خودآگاهی به صورت خاصی در روانشناسی شخصیت به عنوان چهار جریان اصلی محسوب می‌شود که مبنای زیست‌شناسی شخصیت را تشکیل می‌دهد (کبرزاده، ۱۳۸۳). همچنین مفهوم هوش هیجانی به عنوان توانایی کنترل هیجانات زندگی افراد و موفقیت آنها در زندگی توجه شده است (سالووی و گروال^۳، ۲۰۰۵). این نوع هوش موجب پردازش مناسب اطلاعاتی می‌شود که بار هیجانی دارند و استفاده از آنها برای هدایت فعالیت شناختی مانند حل مسأله و تمرکز انرژی بر روی رفتارهای لازم ضرورت دارد (مایر و سالووی^۴، ۱۹۹۷). گلمن معتقد است که افراد باید به طور هوشمندانه‌ای با هیجانات مواجه شوند. وی بر این باور است که تنها با هوش هیجانی می‌توان خود را برای پایداری در مقابل ناکامی برانگیخت، حالات روحی و خلق خود را تنظیم کرد و ارضای نیاز را به تعویق انداخت، از غرق شدن در مسائل ناراحت‌کننده اجتناب کرد و با دیگران همدلی نمود (گلمن^۵، ۱۳۸۴).

هوش هیجانی نقش مؤثری در عملکرد شخصی و روابط بین فردی ایفا می‌کند (الکوزی^۶ و همکاران، ۲۰۱۹). افراد دارای هوش هیجانی بالاتر در تصمیم‌گیری‌های دشوار هیجانی به میزان بیشتری از اطلاعات اجتماعی استفاده می‌کنند و این مسأله در فرایند تصمیم‌گیری به آنها کمک شایانی می‌کند (الکوزی، شواب و کیلگور^۷، ۲۰۱۶). همچنین این افراد در هنگام تصمیم‌گیری، احساسات خود را مدیریت نموده و عواطف دیگران را در نظر می‌گیرند (اوتمان و مودا^۸، ۲۰۱۸). هوش هیجانی عامل مؤثر و تعیین‌کننده در برایندهای زندگی واقعی مانند عملکرد عاطفی و توانایی رهبری، موفقیت در مدرسه و تحصیل، موفقیت در شغل و روابط بین شخصی و به طور کلی در کنش‌وری سلامت می‌باشد (گاتیرز-کوبو^۹ و همکاران، ۲۰۱۶؛ کوت^{۱۰} و همکاران، ۱۳۸۵).

یکی از نیازهای اساسی دانش‌آموزان، توجه به نیازهای عاطفی و هیجان‌ها و آموزش منظم آنها در مدارس است. در مدارس دانش‌آموزان با ارزش‌ها و باورهای جدید مواجه می‌شوند و باید خود را با انتظارات والدین، همسالان و مدرسه سازگار نمایند، بنابراین دانش‌آموزان بیش

1. Bar-On
2. Pablo& Desiree
3. Salovey & Grewal
4. Mayer& Salovey
5. Goltman
6. Alkozei
7. Schwab& Killgore
8. Othman&Muda
9. Gutie' rez-Cobo
10. Co' te

از سایر گروه‌های اجتماعی نیازمند مهارت‌ها و توانایی‌های اجتماعی و هیجانی مؤثر برای سازگاری با محیط خود هستند (ملکی، ۱۳۷۹). با این وجود پژوهش‌های متعدد نشان داده است که کودکان و نوجوانان نسل حاضر نسبت به نسل گذشته از نظر عاطفی و هیجانی با مشکلات بیشتری مواجه هستند (گلن، ۱۳۸۳).

نظام‌های تعلیم و تربیت نقش اساسی در یادگیری مهارت‌های هیجانی دانش‌آموزان به عهده دارند (برادبری و گریوز، ۱۳۹۸). در صورتی که رشد مهارت‌های هیجانی در محیط اولیه خانواده مطلوب نباشد، این امکان وجود دارد تا مدارس از طریق آموزش‌های ترمیمی به جبران این کاستی‌ها بپردازند، بر این اساس بسیاری از صاحب‌نظران نسبت به توسعه مهارت‌های هیجانی در مدارس تأکید نموده‌اند (کلارک، ۲۰۱۰؛ کوزکان و اوکساز، ۲۰۱۹).

در نظام‌های آموزشی متمرکز، کتاب‌های درسی از اهمیت بسیاری برخوردارند و همه عوامل آموزشی بر اساس محتوای آن تعیین و اجرا می‌شود. کتاب‌های درسی به دلیل اهمیت زیادی که در تعیین اهداف برنامه درسی دارند، کانون توجه بسیاری از دست‌اندرکاران آموزش و پرورش می‌باشند. با توجه به اهمیت بعد هیجانی کودکان، محتوای کتاب‌های درسی باید به صورت موشکافانه و دقیق انتخاب و تدوین شود تا بتواند مهارت‌های هیجانی را در کودکان پرورش دهد (مکلم، ۱۳۹۰). از سوی دیگر، هوش هیجانی بخش جدایی‌ناپذیر از عقل دینی است (میردریگوندی، ۱۳۹۰، ص ۱۲۰). اصول و مؤلفه‌های هوش هیجانی در آیات و روایات و همچنین در سیره پیشوایان دینی به خوبی تبیین شده است (قاضی‌زاده هاشمی، ۱۳۹۶؛ پورکرمان، ۱۳۹۳؛ عباسی، ۱۳۹۰). بر این اساس در پژوهش حاضر این سؤال مطرح می‌شود که در کتاب‌های هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی به چه میزان به مؤلفه‌های هوش هیجانی توجه شده است.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

در الگوی بار-آن، هوش هیجانی به عنوان مجموعه‌ای از مهارت‌ها، صلاحیت‌ها و توانایی‌های غیرشناختی در نظر گرفته می‌شود. ابعاد اصلی و مؤلفه‌های تشکیل دهنده هوش هیجانی عبارتند از:

الف: بعد درون فردی: این بعد توانایی‌های شخص را در آگاهی از هیجان‌ها و کنترل آنها مشخص می‌کند. این بعد شامل مؤلفه‌های خودآگاهی عاطفی، ابرازگرایی، حرمت نفس، خودشکوفایی و استقلال عمل می‌باشد.

۱- خودآگاهی هیجانی: این مؤلفه میزان آگاهی فرد از هیجان‌ات خویش و درک و فهم این هیجان‌ات را بررسی می‌کند. شناخت و آگاهی فرد از احساسات و هیجان‌ات خویش، باعث خودپنداره مثبت، اعتماد به نفس بالا و در نتیجه عزت نفس فرد می‌شود (هاگس، پترسون و تریل، ۱۳۸۸، ص ۷۷).

۲- ابرازگرایی (قاطعیت): این مؤلفه ابراز احساسات، باورها، افکار و دفاع منطقی و مطلوب از حق و حقوق خویش را مورد بررسی قرار می‌دهد. صاحب‌نظران رفتارهای قاطعانه را در سه دسته قرار داده‌اند: الف) بیان احساسات مثبت و منفی (ب) پذیرفتن خواسته‌های نایجابی دیگران و مقاومت در برابر آنها (ج) ابراز نظرهای شخصی (فتی و همکاران، ۱۳۸۲، ص ۱۲۲).

۳- حرمت نفس: این مؤلفه توانایی خودآگاهی و درک پذیرش خویش و احترام به خود را بررسی می‌کند. حرمت نفس، قضاوت و نگرشی است که شخص به طور مداوم در جنبه‌های فردی، خانوادگی، اجتماعی و غیره از خود دارد و باعث می‌شود که شخص خود را فردی بالارزش یا بی ارزش ارزیابی نماید (مقبل خواجه، ۱۳۸۸، ص ۲۴).

۴- خودشکوفایی: این مؤلفه توانایی تشخیص استعدادهای ذاتی و استعداد انجام کارهایی که شخص می‌تواند و می‌خواهد از انجام آنها لذت می‌برد، بررسی می‌کند (بار-آن، ۲۰۱۰، ص ۸۹). خودشکوفایی مستلزم داشتن انگیزه برای کسب آمادگی و تلاش جهت وصول به اهداف

1. Clarke
2. Coskun & Oksuz
۳. Macklem

است که از طریق درگیری با اهداف و احساس تعهد نسبت به علایق خود حاصل می‌شود. خودشکوفایی یعنی تلاش مستمر در تمام زندگی که در نهایت موجب زندگی غنی و پربار می‌شود (سیاروچی، فورگاس و مایر، ۱۳۸۳، ص ۱۵۱).

۵- استقلال عمل: این مؤلفه توانایی خود رهبری، خویش داشتن داری فکری و عملی و رهایی از وابستگی‌های هیجانی را مورد بررسی قرار می‌دهد. این شایستگی به این معنی نیست که فرد نسبت به نیازهای سایر افراد حساس نباشد یا مطالبات اجتماعی را مد نظر قرار ندهد، بلکه این شایستگی به این معناست که فرد درونداها و تجربه‌های حاصل را تجزیه و تحلیل کند، به باورها و ارزش‌های شخصی خود دسترسی یابد و نتیجه‌گیری کند و فعالیتی را سرلوحه خویش قرار دهد که موجب معنا بخشی به زندگی خصوصی او می‌شود (هاگس، پترسون و ترل، ۱۳۸۸، ص ۸۸).

ب: بعد سازگاری: این بعد انعطاف پذیری، حل مسأله و واقع گرایی را مورد بررسی قرار می‌دهد.

۱- انعطاف پذیری: این مؤلفه توانایی همسازی با هیجان‌ها، افکار و رفتارهای فرد را در شرایط و موقعیت‌ها مختلف بررسی می‌کند. در واقع این مهارت به تعدیل افکار، رفتار و هیجانات خود متناسب با تغییر شرایط و موقعیت‌ها اشاره دارد (مکلم، ۱۳۹۰، ص ۹۰).

۲- حل مسأله: توانایی تشخیص و تعریف مشکلات، خلق و کاربست راه حل‌های مؤثر را مورد بررسی قرار می‌دهد (بار-آن، ۲۰۰۱، ص ۱۷).

۳- واقع گرایی: این مؤلفه به توانایی سنجش و هماهنگی بین چیزی که به صورت هیجانی تجربه شده و چیزی که به طور واقعی وجود دارد. واقع گرایی به شخص این توان را می‌دهد که بین اهداف و توانایی‌های خود توازن برقرار کند (مقبل خواجه، ۱۳۸۸، ص ۷۰).

ج: بعد خلق و خوی عمومی: این بعد خرسندی و خوش بینی فرد را مورد بررسی قرار می‌دهد.

۱- خرسندی: این مؤلفه توانایی احساس رضایت از زندگی، احساس رضایت از خود و دیگران، سرزندگی و ابراز احساسات مثبت را بررسی می‌کند (اکبرزاده، ۱۳۸۲). افرادی که از خرسندی ضعیفی برخوردارند دارای ویژگی‌هایی مانند نگرانی، عدم اطمینان به آینده، کناره‌گیری اجتماعی، کمبود سائق، احساس گناه و ناراضی‌ت از زندگی هستند (مقبل خواجه، ۱۳۸۸، ص ۹۵).

۲- خوش بینی: توانایی توجه به جنبه‌های روشن‌تر زندگی و حفظ نگرش مثبت را حتی در هنگام وجود احساسات منفی و ناخوشایند مورد بررسی قرار می‌دهد. (بار-آن، ۲۰۰۲، ص ۱۸).

د: بعد میان فردی: این بعد توانایی شخص را برای سازگاری با دیگران و مهارت‌های اجتماعی را بررسی می‌کند

۱- همدلی: این مؤلفه توانایی آگاهی از احساسات دیگران و تحسین آن احساسات را بررسی می‌کند. شخص دارای توانایی همدلی، توانایی پذیرش دیدگاه دیگران را دارد. وقتی فردی از مهارت‌های مناسب همدلانه برخوردار باشد، در درک تفاوت‌های مردم بر اساس واکنش‌های عاطفی آنان توانمند است. برعکس فقدان این مهارت، به معنی بی‌خبری مردم از نشانه‌های مهم میان‌فردی است (مورگان، ۱۳۸۹، ص ۸۳).

۲- مسئولیت اجتماعی: این مؤلفه توانایی فرد را در معرفی خود به عنوان عضوی مفید، سازنده و دارای حس همکاری در گروه اجتماعی خویش را مورد بررسی قرار می‌دهد (بار-آن، ۲۰۱۲، ص ۱۶).

۳- روابط بین فردی: این بعد توانایی ایجاد و حفظ روابط رضایت بخش متقابل را که نزدیکی عاطفی، صمیمیت، داد و ستد مهر آمیز از ویژگی‌های آن است، بررسی می‌کند. در صورتی که فرد در برقراری ارتباط مطلوب با دیگران موفق عمل کند، زمینه‌ای فراهم می‌شود تا از تجربه‌های شخصی در طول معاشرت و مشارکت با دیگران لذت حاصل شود (هاگس، پترسون و ترل، ۱۳۸۸، ص ۱۱۴).

ه- بعد کنترل تنش‌ها: این بعد توانایی تحمل فشار روانی و کنترل تکانه‌ها را بررسی می‌کند.

۱- تحمل فشار روانی: این مؤلفه توانایی تحمل فرد را در برابر رویدادهای ناخوشایند و شرایط تنش‌زا و هیجانهای شدید بررسی می‌کند. وقتی فشار روانی زیاد می‌شود، هوش هیجانی در تحلیل موقعیت به فرد کمک می‌کند تا با تدابیر کاملتری با هیجانات ناشی از فشار روانی روبرو شود (هاگس، پترسون و ترل، ۱۳۸۸، ص ۱۲۱).

۲- کنترل تکانه‌ها: این مؤلفه توانایی مقاومت فرد را در برابر تنش‌ها یا وسوسه‌ها و کنترل هیجان‌های خویش را بررسی می‌کند (اکبرزاده، ۱۳۸۳).

در زمینه میزان توجه کتاب‌های درسی به مؤلفه‌های هوش هیجانی پژوهش‌هایی انجام شده است. در این بخش، این پژوهش‌ها به اختصار بررسی می‌شوند.

قادری (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتابهای فلسفه، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و دین و زندگی دوره دوم آموزش متوسطه بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی از دیدگاه بار-آن» نشان داد که در کتاب‌های بررسی شده به گونه‌ای متعادل و متوازن به مؤلفه‌های هوش هیجانی توجه نشده است.

حسینی، فیاض و ملکی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی در کتب درسی بخوانیم دوره ابتدایی» نشان دادند که در این کتاب‌ها بیشترین میزان توجه به عامل خودشکوفایی و کمترین توجه به عامل جرات‌مندی بوده است.

آریایی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتب فارسی (بخوانیم) دوره ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی»، نشان داد که در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی به مؤلفه‌های قاطعیت، مسئولیت اجتماعی، واقعیت‌سنجی، انعطاف‌پذیری بسیار کم توجه شده است و به مؤلفه‌ی خود شکوفایی اصلاً توجه نشده است.

هاشمی و چمنی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره راهنمایی بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی»، نشان دادند که میزان توجه کتاب‌های درسی دوره راهنمایی به هر یک از مؤلفه‌های هوش هیجانی متفاوت می‌باشد؛ به گونه‌ای که مؤلفه ادراک و شناسایی هیجان بیشتر از مؤلفه‌های درک، کاربرد و مدیریت هیجان مورد توجه قرار گرفته است. همچنین نتایج این پژوهش نشان داد که کتاب‌های فارسی بیش از کتاب‌های تاریخ و تعلیمات دینی دربرگیرنده مؤلفه‌های هوش هیجانی بوده است.

عبدی و بابایی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی و علوم تجربی دوره راهنمایی بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی» نشان دادند که متداول‌ترین مؤلفه‌های هوش هیجانی در متن کتاب‌های مطالعات اجتماعی مؤلفه آگاهی اجتماعی، در تمرین‌ها مؤلفه خود مدیریت و در تصویرها مؤلفه مهارت اجتماعی بوده است. همچنین نتایج این پژوهش نشان داد که مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب‌های مطالعات اجتماعی و علوم تجربی به طور منطقی و از یک پایه به پایه دیگر مرتب نشده است. حسینی (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتب فارسی (بخوانیم) دوره ابتدایی با توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی از دیدگاه (بار - آن)» نشان داد که محتوای کتب فارسی (بخوانیم) دوره تحصیلی ابتدایی در برخی از مؤلفه‌ها تأکیدی بر ایجاد و توسعه هوش هیجانی در دانش‌آموزان ندارند و تعادلی در محتوای کتب یادشده در پرداختن به مؤلفه‌ها با آموزش آن‌ها مشاهده نمی‌شود.

خشچیان، مهران و اکبرزاده (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان «بررسی مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب‌های درسی سال اول دوره متوسطه»، نشان دادند که در کتاب‌های بررسی شده به مؤلفه‌های هوش هیجانی هم از نظر کمی و هم از نظر کیفی بسیار کم‌رنگ و گذرا توجه شده است. همچنین نتایج این پژوهش نشان داد که اهداف آموزشی این کتاب‌ها با مؤلفه‌های هوش هیجانی همسو نیست.

روش تحقیق

در این پژوهش با توجه به ماهیت موضوع از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. روش تحلیل محتوا یکی از روش‌هایی است که در چند دهه اخیر به شدت رو به گسترش بوده است (کریپیندورف، ۱۳۹۴؛ هولستی، ۱۳۷۳). کرلینجر تحلیل محتوا را روشی پژوهشی برای توصیف عینی، منظم و کمی متغیرها دانسته است (بیابانگرد، ۱۳۸۴: ۳۹۰). در این روش پژوهشگر می‌کوشد از طریق مطالعه یک پیام مکتوب یا شفاهی، به داده‌هایی دست یابد تا به کمک آنها به بررسی سؤالات یا فرضیات تحقیق بپردازد (گال و بورگ، ۱۳۸۴).

جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری

در پژوهش حاضر، جامعه آماری شامل کلیه کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی است. در این پژوهش با توجه به ماهیت موضوع نمونه‌گیری انجام نشده و همه جامعه آماری بررسی شده است

انبار اندازه‌گیری

در این پژوهش، برای بررسی و تحلیل محتوای کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی، از فهرست واری تحلیل محتوا، استفاده شد که شامل ۱۵ مؤلفه هوش هیجانی می‌باشد.

مؤلفه‌ها و مصادیق هوش هیجانی

مصادیق	مؤلفه‌های هوش هیجانی
نگاهی سرشار از تحسین به فاسم (ع) انداختن (پایه ششم، ص ۱۸).	خودآگاهی هیجانی
دانش آموز نمونه کسی است که خجالتی نیست و بدون ترس و نگرانی هر سؤالی دارد یا معلم در میان می‌گذارد (پایه ششم، ص ۳۱)	ابراز‌گرایی (فاصلیت)
صدا می‌مادر بلند شد: «دخترم، من آماده‌ام. زودتر حاضر شو». پروانه برای آخرین بار جلوی آینه آمد و با دین خوش لیختنی زد (پایه سوم، ص ۶۶).	حرمت نفس
البته شاید ما نتوانیم کسی را پیدا کنیم که همیشه و در تمام کارهایش نمونه باشند. مهم این است که ما باید تلاش کنیم تا هر کاری را درست و دقیق انجام دهیم و تا اندازه‌ای که می‌توانیم، در هر کاری نمونه باشیم (پایه ششم، ص ۱۰۱).	خودشنوایی
اما قاسم (ع) تصمیم خود را گرفته بود. می‌خواست به میدان جنگ برود. دستان عمو را محکم در دست گرفت و غرق بوسه کرد و با چشمان خیس بر خواسته خویش پافشاری کرد (پایه ششم، ص ۱۸).	استقلال عمل
البته خدای مهربان به پیامبران و کسانی که توانایی روزه گرفتن در ماه رمضان را ندارند، اجازه داده است تا ماه رمضان سال بعد یا هر زمان که توانستند، روزه بگیرند (پایه سوم، ص ۵۲).	انعطاف پذیری
مهدی و هادی با تعجب به یکدیگر نگاه می‌کنند و می‌گویند: «آنها به تذکرات ما توجهی نمی‌کنند. چگونه آنها را متوجه خطایشان کنیم؟» (پایه ششم، ص ۲۵).	حل مسأله
امام هادی (ع) به جای اینکه برای عدم موفقیت‌های گذشته حسرت و اندوه بخوری، با داشتن تصمیم و اراده قوی آنها را جبران کن (پایه پنجم، ص ۷۲)	واقع گرایی
«پیامبر اکرم (ص)» -و با شوخی‌های سالم و مفید دیگران را شاد می‌کردند و می‌فرمودند هر کس مؤمنی را شاد کند، خدا را خوشنود کرده است (پایه ششم، صفحه ۳۵).	خرسندی
چهاره! روزه که امام مهربان ما ظهور کند، دوران شمرگری به پایان می‌رسد و همه بچه‌های دنیا در آن روز زیاده شاد و خندان هستند (پایه چهارم، ص ۸۰).	خوش بینی
پیامبر اکرم (ص) -و اگر بیمار بودند، به عبادت آنان می‌رفتند و با سخنان دلگرم کننده به آنان امیدواری می‌دادند (پایه ششم، صفحه ۳۶).	همدلی
والتَّكُنْ مِنْكُمْ أُمَّ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ اَلْعَمْرَانِ ۱۰۴	مسئولیت اجتماعی
خدا در قرآن، همه ما مسلمانان را برادر یکدیگر شمرده و به ما سفارش کرده است که به یکدیگر محبت بورزیم و انسان‌های با ایمان و نیکوکار را دوست بداریم (پایه ششم، ص ۳۰).	روابط بین فردی
پیامبر اکرم (ص) از مرگ فرزندش بسیار غمگین شد اما صبر خود را از دست نداد (پایه چهارم، ص ۳۲)	تحمل فشار روانی
نیکوکاران کسانی هستند که خشم خود را فرو می‌برند (امام علی علیه السلام، ۱۳۴۴: ۱۰۴) (پایه پنجم، ص ۱۰)	کنترل تکانه‌ها
اشباه دیگران را ببخشید و از خطاهای آنها بگذرید. سوره نوابه ۱۲۲ (پایه سوم، ص ۹۴)	

^۱. Krippendorff

^۲. Holsti

^۳. Borge & Gall

روایی ابزار اندازه‌گیری

برای تعیین روایی فهرست و آرس تحلیل محتوا، از روش روایی صوری، محتوایی و نظر اساتید روانشناسی استفاده شده است. پایایی ابزار اندازه‌گیری

برای تأمین پایایی ابزار اندازه‌گیری از روش اجرای مجدد استفاده شد. بدین صورت که فرم نهایی تحلیل محتوا به طور همزمان و مجزا در اختیار تحلیل‌گر محتوای متخصص دیگری قرار گرفت که به طور مجزا، برخی از کتاب‌ها را تحلیل نمایند. ضریب همبستگی داده‌های حاصل از تحلیل‌های انجام شده همزمان و پژوهشگر اصلی و متخصص مذکور مورد محاسبه قرار گرفت که نتیجه حاصله مبین ضریب همبستگی ۰/۸۱ بوده است.

تعیین واحدهای تحلیل

برای تحلیل محتوای کتاب‌های درسی، در این پژوهش متن، تصویر، پرسش و فعالیت مورد بررسی قرار گرفته است و واحد تحلیل، مضمون در نظر گرفته شده است.

یافته‌های پژوهش

در این بخش یافته‌های پژوهش بر مبنای سؤالات پژوهش ارائه می‌گردد.

الف: تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمانی پایه دوم ابتدایی از نظر توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی

جدول ۲. فراوانی مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب هدیه‌های آسمانی پایه دوم ابتدایی

مؤلفه ها آماره	خود آگاهی هیجانی	خودآزار ی	حرمت خود	خوشکوی ی	انتقال ی	همدلی ی	مسئولیت پذیری	روابط بین فردی ی	واقع گرایی ی	انعطاف پذیری	حل مسائل ه	تحم ل فشار روانی	کنترل تکانش ی	خوش بینی	خرسند ی	مجموع ع
فراوانی	۱۶	۲	۹	۱۰	۰	۱۲	۱۶	۵۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱۵	۱۳۱
درصد	۱۲/۲	۱/۵	۶/۹	۷/۶	۰	۹/۲	۱۲/۲	۳۸	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۶	۱۱/۴	۱۰۰

مطابق با جدول شماره ۲، در کتاب هدیه‌های آسمانی پایه دوم ابتدایی در مجموع ۱۳۱ مرتبه به مؤلفه‌های هوش هیجانی توجه شده است. در این کتاب به ترتیب به مؤلفه‌های «روابط بین فردی» با ۵۰ فراوانی (۳۸/۲ درصد)، «مسئولیت‌پذیری» و «خودآگاهی هیجانی» هر کدام با ۱۶ فراوانی (۱۲/۲ درصد)، خرسندی با ۱۵ فراوانی (۱۱/۴ درصد)، همدلی با ۱۲ فراوانی (۹/۲ درصد)، «خودشکوفایی» با ۱۰ فراوانی (۷/۶ درصد)، حرمت خود با ۹ فراوانی (۶/۹ درصد) و به مؤلفه‌های «خودآزاری» با ۲ فراوانی (۱/۵ درصد)، خوش‌بینی با ۱ فراوانی (۰/۷۶ درصد) توجه کمتری شده است و به مؤلفه‌های «استقلال»، «کنترل تکانش»، «واقع‌گرایی»، «انعطاف‌پذیری»، «حل مسأله» و «تحمل فشار روانی» هیچ توجهی نشده است.

ب: تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمانی پایه سوم ابتدایی از نظر توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی

جدول ۳. فراوانی مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب هدیه‌های آسمانی پایه سوم ابتدایی

مؤلفه ها آماره	خود آگاهی هیجانی	خودآزار ی	حرمت خود	خوشکوی ی	انتقال ی	همدلی ی	مسئولیت پذیری	روابط بین فردی ی	واقع گرایی ی	انعطاف پذیری	حل مسائل ه	تحم ل فشار روانی	کنترل تکانش ی	خوش بینی	خرسند ی	مجموع ع
فراوانی	۲۴	۴	۲۰	۲۲	۳	۹	۱۷	۶۵	۰	۸	۱	۷	۲	۱	۲۴	۲۰۷
درصد	۱۱/۶	۱/۹	۹/۷	۱۰/۶	۱/۴	۳/۴	۸/۲	۳۱/۴	۰	۳/۸	۰/۴۸	۳/۴	۰/۹۶	۰/۴۸	۱۱/۶	۱۰۰

مطابق با جدول شماره ۳، در کتاب درسی هدیه های آسمانی پایه سوم، در مجموع ۲۰۷ مرتبه به مؤلفه های هوش هیجانی توجه شده است. در این کتاب به ترتیب به مؤلفه های «روابط بین فردی» با ۶۵ فراوانی (۳۱/۴ درصد)، «خودآگاهی هیجانی» و «خرسندی» هر کدام با ۲۳ فراوانی (۱۱/۶ درصد)، خودشکوفایی با ۲۲ فراوانی (۱۰/۶ درصد)، «حرمت خود» با ۲۰ فراوانی (۹/۷ درصد)، مسئولیت پذیری با ۱۷ فراوانی (۸/۲ درصد)، بیشترین توجه شده است و به مؤلفه های همدلی با ۹ فراوانی (۳/۴ درصد)، انعطاف پذیری با ۸ فراوانی (۳/۸ درصد)، تحمل فشار روانی با ۷ فراوانی (۳/۴ درصد)، خودابرازی با ۴ فراوانی (۱/۹ درصد)، استقلال با ۳ فراوانی (۱/۴ درصد)، و حل مسأله و خوش بینی هر کدام با ۱ فراوانی (۰/۴ درصد) توجه کمتری شده است و به مؤلفه واقع گرایی هیچ اشاره ای نشده است.

ج:تحلیل محتوای کتاب هدیه های آسمانی پایه چهارم ابتدایی از نظر توجه به مؤلفه های هوش هیجانی

جدول ۴. فراوانی مؤلفه های هوش هیجانی در کتاب هدیه های آسمانی پایه چهارم ابتدایی

مؤلفه ها	آماره	فراوانی	درصد
خودآگاهی هیجانی	۴۵	۱۱	۳/۷
خودشکوفایی	۱۰	۳/۳	۰
استقلال	۲	۰/۷۳	۰
همدلی	۱۳	۴/۸	۵۰
مسئولیت پذیری	۱۳۶	۰	۰
روابط بین فردی	۰	۰	۰
تحمل فشار روانی	۲	۰/۷۳	۰
حل مسأله	۱۰	۳/۷	۰
کنترل تکانش	۶	۲/۲	۰
خودآگاهی هیجانی	۹	۳/۳	۰
خرسندی	۱۹	۷	۱۰۰
خودآگاهی هیجانی	۲۷۲		

مطابق با جدول شماره ۴، در کتاب درسی هدیه های آسمانی پایه چهارم ابتدایی، در مجموع ۲۷۲ مرتبه به مؤلفه های هوش هیجانی توجه شده است. در این کتاب به ترتیب به مؤلفه های روابط بین فردی با ۱۳۶ فراوانی (۵۰ درصد)، خودآگاهی هیجانی با ۴۵ فراوانی (۱۶/۵ درصد)، خرسندی با ۱۹ فراوانی (۷ درصد)، مسئولیت پذیری با ۱۳ فراوانی (۴/۸ درصد)، خودابرازی با ۱۱ فراوانی (۴ درصد)، حرمت خود با ۱۰ فراوانی (۳/۷ درصد) و خودشکوفایی با ۹ فراوانی (۳/۳ درصد) بیشترین توجه شده و به مؤلفه های کنترل تکانش با ۶ فراوانی (۲/۲ درصد) و همدلی و حل مسأله هر کدام با ۲ فراوانی (۰/۷۳ درصد) توجه کمتری شده است و به مؤلفه های استقلال، واقع گرایی، انعطاف پذیری هیچ اشاره ای نشده است.

د:تحلیل محتوای کتاب هدیه های آسمانی پایه پنجم ابتدایی از نظر توجه به مؤلفه های هوش هیجانی

جدول ۵. فراوانی مؤلفه های هوش هیجانی در کتاب هدیه های آسمانی پایه پنجم ابتدایی

مؤلفه ها	آماره	فراوانی	درصد
خودآگاهی هیجانی	۳۹	۱	۰/۴
خودشکوفایی	۷	۳	۷/۲
استقلال	۳	۱/۳	۰
همدلی	۳	۱/۳	۰
مسئولیت پذیری	۱۳	۵/۵	۴۶/۴
روابط بین فردی	۱۰۹	۱/۳	۰
تحمل فشار روانی	۳	۱/۳	۰
حل مسأله	۱	۰/۴	۰
کنترل تکانش	۱	۰/۴	۰
خودآگاهی هیجانی	۸	۳/۴	۰
خرسندی	۲۱	۹	۱۰۰
خودآگاهی هیجانی	۲۳۵		

مطابق با جدول شماره ۵، در کتاب درسی هدیه های آسمانی پایه پنجم ابتدایی، در مجموع ۲۳۵ مرتبه به مؤلفه های هوش هیجانی توجه شده است. در این کتاب به ترتیب به مؤلفه های روابط بین فردی با ۱۹۹ فراوانی (۴۶/۴ درصد)، خود آگاهی هیجانی با ۳۹ فراوانی (۱۶/۶ درصد)، خرسندی با ۲۱ فراوانی (۹ درصد)، خودشکوفایی با ۷ فراوانی (۳ درصد)، مسئولیت پذیری با ۱۳ فراوانی (۵/۵ درصد)، کنترل تکانش و خوش بینی هر کدام با ۸ فراوانی (۳/۴ درصد) بیشترین توجه شده و به مؤلفه های واقع گرایی، همدلی و استقلال هر کدام با ۳ فراوانی (۱/۳ درصد)، و به مؤلفه های خود ابرازی، انعطاف پذیری و حل مسأله هر کدام با ۱ فراوانی (۰/۴ درصد) توجه کمتری شده است.

و:تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمانی پایه ششم ابتدایی از نظر توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی
جدول ۶: فراوانی مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب هدیه‌های آسمانی پایه ششم ابتدایی

[illegible]

مطابق با جدول شماره ۶ در کتاب درسی هدهدهای آسمانی پایه ششم ابتدایی، در مجموع ۱۸۱ مرتبه به مؤلفه‌های هوش هیجانی توجه شده است. در این کتاب به ترتیب به مؤلفه‌های روابعا بین فردی با ۵۳ فراوانی (۲۹/۳ درصد)، خواگاهی هیجانی با ۳۶ فراوانی (۲۰ درصد)، مسؤلیت پذیری با ۲۶ فراوانی (۱۴/۴ درصد) بیشترین توجه شده و به مؤلفه‌های خودآبرازی و حل مسأله هر کدام با ۱۱ فراوانی (۶ درصد)، تحمل فشار روانی با ۸ فراوانی (۴/۴ درصد)، خرسندی با ۹ فراوانی (۵ درصد)، کنترل تکانش با ۶ فراوانی (۳/۳ درصد)، استقلال و همدلی هر کدام با هر کدام با ۳ فراوانی (۱/۶ درصد) و انتعاط و پذیری با ۱ فراوانی (۰/۵۵ درصد) توجه کمتری شده است و به مؤلفه‌های حرمت خود، خوشگویی، و خوش بین، هیچ اشاره‌ای نشده است.

۵: جمع بندی تحلیل محتوای کتاب‌های هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی از نظر توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی
جدول ۷. فراوانی مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب‌های هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی

مؤلفه- پایه	خود آگاهی هیجانی	خودانرژی	گرمیت خود	خودشناسی	استقلال	همدلی	مسئولیت پذیری	روایت بین فردی	واقع گرایی	تصانیف دینوری	حل مساله	تجمل فشار روانی	کنترل تکانش	خوش بینی	خوشنمایی	تجزیه و تحلیل	مؤلفه- پایه
۲	۱۶	۲	۹	۱۰	۰	۱۲	۱۶	۵۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱۵	۱۳۱	۲
۳	۲۴	۴	۲۰	۲۲	۳	۹	۱۷	۶۵	۰	۸	۱	۷	۲	۱	۲۴	۲۰۷	۳
۴	۴۵	۱۱	۱۰	۹	۰	۲	۱۳	۱۳۶	۰	۰	۲	۱۰	۶	۹	۱۹	۲۷۲	۴
۵	۳۹	۱	۷	۱۷	۳	۳	۲	۱۰۹	۳	۱	۱	۱	۸	۸	۲۱	۳۳۵	۵
۶	۳۶	۱۱	۰	۰	۳	۳	۲۴	۵۳	۱۴	۱	۱۱	۸	۶	۰	۹	۱۸۱	۶
مجموع	۱۶۰	۳۹	۴۶	۵۸	۴	۲۹	۸۵	۴۱۳	۱/۴	۱۰	۲۶	۲۶	۲۱	۱۹	۸۸	۱۰۲۶	مجموع
درصد	۱۵/۵	۲/۸	۴/۵	۵/۶	۰/۸۷	۲/۸	۸/۳	۴۰/۲	۱/۶	۰/۹۷	۱/۴	۲/۵	۲/۱	۱/۸	۸/۶		درصد

مطابق با جدول شماره ۷، در کتاب‌های هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی، در مجموع ۱۰۲۶ مرتبه به مؤلفه‌های هوش هیجانی توجه شده است. در این کتاب‌ها به ترتیب به مؤلفه‌های «روابط بین فردی» با ۴۱۳ فراوانی (۴۰/۲ درصد)، «خودآگاهی هیجانی» با ۱۶۰ فراوانی (۱۵/۵ درصد)، «خرسندی» با ۸۸ فراوانی (۸/۶ درصد)، «مسئولیت‌پذیری» با ۸۵ فراوانی (۸/۳ درصد)، «خودشکوفایی» با ۵۸ فراوانی (۵/۶ درصد)، «حرمت خود» با ۴۶ فراوانی (۴/۵ درصد) بیشترین توجه شده و به مؤلفه‌های «خودارزایی» و «همدلی» هر کدام با ۳۹ فراوانی (۳/۸ درصد)، «تحمل فشار روانی» با ۲۶ فراوانی (۲/۵ درصد)، «کنترل تکانش» با ۲۳ فراوانی (۲/۱ درصد)، «خوش بینی» با ۱۹ فراوانی (۱/۸ درصد)، «واقع گرایی» با ۱۷ فراوانی (۱/۶ درصد)، «حل مسأله» با ۱۵ فراوانی (۱/۴ درصد)، «انعطاف‌پذیری» با ۱۰ فراوانی (۰/۹ درصد)، استقامت با ۹ فراوانی (۰/۸۷ درصد) توجه کمتری شده است.

نتیجه گیری

آموزه‌های هوش هیجانی در آیات و روایات و همچنین در سیره پیشوایان دینی به خوبی تبیین شده است. از سوی دیگر، کاربرد هیجان‌ها در تعلیم و تربیت و تدوین یک برنامه جامع و منسجم تربیتی بر پایه آموزش توانایی‌های عاطفی و هیجانی در رشد و شکوفایی استعدادها و کودکان و نوجوانان نقش مؤثری دارد. بر این اساس در پژوهش حاضر وضعیت محتوای کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی از نظر توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی بررسی شده است. یافته‌های این پژوهش نشان داد که:

- ۱- در کتاب هدیه‌های آسمانی پایه دوم ابتدایی به مؤلفه‌های «خودآبرازی» و «خوش‌بینی» توجه کمی شده است و به مؤلفه‌های «استقلال»، «کنترل تکانش»، «واقع گرایی»، «انعطاف پذیری»، «حل مسأله» و «تحمل فشار روانی» هیچ توجهی نشده است.
- ۲- در کتاب هدیه‌های آسمانی پایه سوم به مؤلفه‌های «خودآبرازی»، «استقلال»، «حل مسأله» و «خوش‌بینی» توجه کمی شده است و به مؤلفه واقع گرایی هیچ اشاره‌ای نشده است.
- ۳- در کتاب درسی هدیه‌های آسمانی پایه چهارم ابتدایی، به مؤلفه‌های «کنترل تکانش»، «همدلی» و «حل مسأله» توجه کمی شده است و به مؤلفه‌های استقلال، واقع گرایی، انعطاف پذیری هیچ اشاره‌ای نشده است.
- ۴- در کتاب درسی هدیه‌های آسمانی پایه پنجم ابتدایی، به مؤلفه‌های «واقع گرایی»، «همدلی»، «استقلال» و «خود آبرازی»، «انعطاف پذیری» و «حل مسأله» توجه کمی شده است.
- ۵- در کتاب درسی هدیه‌های آسمانی پایه ششم ابتدایی، به ترتیب به مؤلفه‌های «استقلال»، «همدلی»، «انعطاف پذیری» توجه کمی شده است و به مؤلفه‌های حرمت خود، خودشکوفایی و خوش بینی هیچ اشاره‌ای نشده است.
- ۶- در مجموع در کتاب‌های هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی، ترتیب به مؤلفه‌های «روابط بین فردی»، «خودآگاهی هیجانی»، «خرسندی»، «مسئولیت پذیری»، «خودشکوفایی»، «حرمت خود» بیشترین توجه شده و به مؤلفه‌های «خودآبرازی» و «همدلی»، «تحمل فشار روانی»، «کنترل تکانش»، «خوش بینی»، «واقع گرایی»، «حل مسأله»، «انعطاف پذیری»، «استقلال توجه کمی شده است. این یافته با نتایج تحقیقات قادری (۱۳۹۷)، حسینی، فیاض و ملکی (۱۳۹۴)، آریایی (۱۳۹۲) و حسینی (۱۳۹۱) همسو می‌باشد. بر مبنای نتایج این پژوهش به مؤلفان و طراحان کتاب های درسی هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی پیشنهاد می‌شود به آموزه‌ها و مؤلفه‌های هوش هیجانی توجه بیشتری مبذول شود.

منابع

- آریایی، آنا (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتب فارسی (بخوانیم) دوره ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی، دانشگاه الزهرا
- اکبرزاده، نسرين (۱۳۸۳). هوش هیجانی، دیدگاه سالوی و دیگران، تهران: انتشارات فارابی
- برادبری، تراویس؛ گریوز، جین (۱۳۹۸). هوش هیجانی (مهارت‌ها و آزمون‌ها)، تهران: انتشارات ساوالان
- بیاننگرد، اسماعیل (۱۳۸۴). روش های تحقیق در روان شناسی و علوم تربیتی، تهران: نشر دوران
- پورکرمان، محبوبه (۱۳۹۳). هوش هیجانی و مؤلفه‌های آن از نگاه قرآن و روایات، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده تربیت معلم قرآن، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم. مبد.
- حسن‌زاده، رمضان؛ ساداتی، سید مرتضی (۱۳۸۸). هوش هیجانی (مدیریت احساس، عاطفه و هیجان)، تهران: انتشارات نشر روان
- حسینی، حسین؛ فیاض، ایرادخت؛ ملکی، حسن (۱۳۹۴). تحلیل محتوای مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی در کتب درسی بخوانیم دوره ابتدایی، فصلنامه پژوهش‌های آموزش و یادگیری، سال ۲۲، شماره ۶۶-۴۵.
- حسینی، حسین (۱۳۹۱). تحلیل محتوای کتب (فارسی) بخوانیم دوره ابتدایی با توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی از دیدگاه (بار — آن، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی
- خشعیان، زهرا؛ مهران، گلنار؛ اکبرزاده، نسرين (۱۳۸۹). بررسی مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب‌های درسی سال اول دوره متوسطه، فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی، دوره ۶، شماره ۴، ۶۰-۳۳.
- سیاروچی، ژوزف (۱۳۸۵). هوش هیجانی در زندگی روزمره، ترجمه اصغر نوری امام‌زاده‌ای، اصفهان: انتشارات نو

- شریفی درامدی، پرویز؛ آقایی، سیروس (۱۳۸۷). هوش هیجانی (په‌یود رابطه خود با دیگران): اصفهان: انتشارات سپاهان.
- عباسی، نوذر (۱۳۹۰). تحلیل کیفی بازتاب هوش هیجانی امام علی (ع) در نهج البلاغه، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا همدان.
- عبیدی، علی؛ بابایی، بهاره (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی و علوم تجربی دوره راهنمایی بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی، فصلنامه پژوهش‌های برنامه درسی، دوره ۳، شماره ۴، ۳۱-۱.
- فتی، لادن و همکاران (۱۳۸۵). آموزش مهارت‌های زندگی، تهران: نشر دانژه
- قاضی زاده هاشمی، بهراسادات (۱۳۹۶). اصول هوش هیجانی در نهج البلاغه، پایان نامه دکتری، دانشکده الهیات، دانشگاه فردوسی مشهد
- قادری، همین (۱۳۹۷). تحلیل محتوای کتابهای فلسفه، جامعه شناسی، روان شناسی و دین و زندگی دوره دوم آموزش متوسطه بر اساس مؤلفه های هوش هیجانی از دیدگاه بار-آن. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی، دانشگاه شهید بهشتی
- کرپیندورف، کلوس (۱۳۹۴). تحلیل محتوا، مبانی روش شناسی، ترجمه هوشنگ نایی، تهران: نشر نی.
- گال، مریدت، بورگ، والتر (۱۳۸۴). روش های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان شناسی، ترجمه نصر و همکاران، تهران: انتشارات سمت.
- گلن، دانیل (۱۳۸۴). هوش هیجانی، توانایی محبت کردن و محبت دیدن، ترجمه نسرين پارسا، تهران: انتشارات رشد
- مقبل خواجه، محسن (۱۳۸۸). مهارت‌های ارتقاء هوش هیجانی، گرگان: انتشارات رشد فرهنگ
- مکمل، گایل ال (۱۳۹۰). تنظیم هیجان کودکان، ترجمه احمدرضا کیانی و فاطمه بهرامی، تهران: انتشارات کتاب ارجمند
- ملکی، حسن (۱۳۷۹). مبانی برنامه‌ریزی درس آموزش متوسطه، تهران: سمت
- میردریگوندی، رحیم (۱۳۹۰). هوش هیجانی، پیشینه و رویکردها از نگاه دین و روان شناسی، سال ۴، شماره ۳، ۹۷-۳.
- هاشمی، سهیلا؛ چمنی، بویدا (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره راهنمایی بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، سال ۱۲، شماره ۱۲، ۹۹-۴۵.
- هاگس، هارسیا؛ پترسون، باینتا؛ برادفورد، جیمز (۱۳۸۸). هوش هیجانی و رهبری سازمانی، ترجمه علی محمد گودرزی، تهران: انتشارات مرکز آموزش و تحقیقات صنعتی ایران
- هولستی، ال. آر (۱۳۷۴). تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی، ترجمه نادر سالار زاده، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.
- Alkozei, A., et al. (2019). Increases in Emotional Intelligence After an Online Training Program Are Associated With Better Decision-Making on the Iowa Gambling Task, *Psychological Reports*, 40(1), 1-27.
- Alkozei, A., Schwab, Z. J., & Killgore, W. D. (2016). The role of emotional intelligence during an emotionally difficult decision-making task. *Journal of Nonverbal Behavior*, 40(1), 1-16.
- Bar-On, R. (2004). The Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Rationale, description and summary of psychometric properties. In E. Geher (Ed.), *Measuring emotional intelligence: Common ground and controversy* (pp. 115-145). Hauppauge, NY: Science Publishers
- Bar-On, R. (2000). Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory. In R. Bar-On & J. D. A. Parker (Eds.) *The handbook of emotional intelligence: Theory, development, assessment, and application at home, school, and in the workplace* (pp. 363-388). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Clarke, N. (2010). The impact of a training programme designed to target the emotional intelligence abilities of project managers. *International Journal of Project Management*, 28(5), 461-468.
- Coskun, A & Oksuz, Y (2019). Impact of Emotional Literacy Training on Students' Emotional Intelligence Performance in Primary Schools, *International Journal of Assessment Tools in Education*, Vol. 6, No. 1, 36-47
- Co'te', S., Lopes, P. N., Salovey, P., & Miners, C. T. (2010). Emotional intelligence and leadership emergence in small groups. *The Leadership Quarterly*, 21(3), 496-508.
- Gutierrez-Cobo, M. J., Cabello, R., & Fernandez-Berrocal, P. (2016). The relationship between emotional intelligence and cool and hot cognitive processes: A systematic review. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 10, 101.

- Mayer, J.D. and Salovey, P. (1997). What is Emotional Intelligence? Emotional Development and Emotional Intelligent, Basic Book
- Othman, N. and Muda, T. (2018), "Emotional intelligence towards entrepreneurial career choice behaviours", Education + Training, Vol. 60 No. 9, pp. 953-970
- Pablo, Fernandez-Berrocal. Desiree, Ruiz, (2008). Emotional intelligence in education. Electronic journal of research in Educational Psychology. NO15, Vol6(2).421-436
- Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. Imagination, Cognition and Personality, 9(3), 185-211. doi: 10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CD
- Salovey, P., & Grewal, D. (2005). The science of emotional intelligence. American Psychological Society. 14 (6): 281-285.